

Implicitni stavovi vaspitača prema darovitoj deci

Preschool teachers' implicit attitudes towards gifted children

Vesna Barzut, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad

Jelena Blanuša, VŠSS za obrazovanje vaspitača i trenera, Subotica

Dijana Krstić, VŠSS za obrazovanje vaspitača i trenera, Subotica

SAŽETAK

Cljučne reči:
darovitost,
stavovi vaspitača,
implicitni stavovi

Ovim istraživanjem ispitivani su implicitni stavovi profesionalaca iz oblasti predškolskog obrazovanja i vaspitanja prema darovitoj deci. Koristili smo dve vrste procene: koliko je neki stav pravedan i koliko je dobar. Poredili smo stavove vaspitača zaposlenih u predškolskim ustanovama sa stavovima studenata sa smerom Strukovni vaspitač predškolskog uzrasta. Kontrolna grupa bili su studenti sa smerom Strukovni trener. Ispitivani su stavovi o darovitoj deci kao intelektualno nadmoćnoj, socijalno neprilagođenoj i kao potencijalnim liderima društva. Dobijeni rezultati sugerišu relativno pozitivan stav svih ispitivanih grupa prema darovitoj deci, jedini izuzetak je to što imaju neutralan do blago negativan stav u odnosu na socijalnu prilagođenost. Ovakvi rezultati daju samo delimičnu potvrdu disharmonične hipoteze koju često imaju nastavnici, a po kojoj se pretpostavlja da intelektualnu superiornost darovitih nužno prate i određeni nedostaci u socijalnoj ili emocionalnoj sferi. Sudeći po dobijenim rezultatima, na predškolskom uzrastu još uvek ne postoje negativni stavovi vaspitača prema darovitoj deci. Čini se da se sa iskustvom povećava i vrednovanje kognitivnog aspekta darovitosti od strane profesionalaca.

ABSTRACT

Keywords:
Giftedness,
Preschool teacher's
attitudes,
Implicit attitudes

This research examined the implicit attitudes of the preschool education professionals towards the gifted children. We used two types of assessment: how much an attitude is fair and how much it is good. The attitudes of preschool teachers who are working at the preschool institutions and the attitudes of students who are enrolled in vocational education for preschool teachers were compared. The control group were the students of sport training. The attitudes towards gifted children were researched as they are typically portrayed as intellectually superior, socially maladjusted and seen as a potential leaders of the society. The results showed a relatively positive attitude towards gifted children in all groups. The only exception is that they have a neutral to slightly negative attitude towards social adjustment of the gifted children. These results just partially confirmed the disharmony of the hypothesis that teachers frequently have. It is the assumption that the intellectual superiority of the gifted children is accompanied by social or emotional maladjustment. Based on the results, on the preschool level, there are not yet any kind of negative attitudes of the preschool teachers towards gifted children. In addition, it seems that the professionals increase the value of the cognitive aspect of giftedness with experience.

Uvod

Prva istraživanja darovitosti vezuju se za dvadesete godine prošlog veka od kada je sproveden niz naučnih studija na osnovu kojih su proistekle brojne definicije i teorijski pristupi darovitosti. Čudina-Obradović (1990) ističe da je rano prepoznavanje znakova darovitosti najznačajnija početna stepenica u podršci razvoju darovitosti. Pravilna identifikacija darovite dece, iako nužan, nije i dovoljan preduslov za ostvarivanje punog potencijala. Poslednjih godina sve više pažnje se posvećuje kreiranju i proveru adekvatnosti i efikasnosti različitih programa i intervencija koji se koriste u školovanju darovitih u svetu (videti: Colangelo, Assouline, & Gross, 2004) i Srbiji (Barzut & Blanuša, 2020). Takođe, kao bitan faktor uspeha u školovanju darovite dece prepoznaju se nastavnici i ostali stručnjaci koji rade sa ovom decom. Pored znanja, ključni su *stavovi* stručnjaka prema darovitoj deci.

Pregled literature aktuelnih istraživanja sugerise da je odnos prema darovitoj deci neretko negativan. U istraživanju (Carrington & Bailey, 2000) u kome su nastavnici procenjivali kojim (hipotetičkim) đacima bi najradije predavali, akademski darovita deca su procenjena najniže. Isti nalaz dobijen je i u korejskoj studiji (Lee, Cramond, & Lee, 2004), gde su nastavnici najmanje preferirali đake opisane kao akademski darovite, studiozne i netaletovalane za sport. Dodatno, neka istraživanja potvrđuju tzv. disharmoničnu hipotezu kod nastavnika, odnosno shvatanje da intelektualna superiornost sa sobom nosi i socijalnu neprilagođenost (npr. Baudson & Preckel, 2013; Preckel, Baudson, Krolak-Schwerdt, & Glock, 2015). Negativan stav o darovitima, i to pre svega njihovoj socijalnoj neprilagođenosti, ustanovljen je i u istraživanju kojim su mereni implicitni stavovi, a taj upitnik je korišćen u ovom istraživanju (Gaeke & Gross, 2008). Zanimljivo je da, prema našim saznanjima, nema istraživanja koja su ispitivala stavove vaspitača prema darovitoj deci.

Jedan od faktora koji bi mogao da utiče na stavove prema darovitima je obrazovanje nastavnika u adekvatnoj oblasti. Dosadašnja istraživanja daju dvosmislene rezultate, pa tako postoje potvrde da obrazovanje nastavnika može da rezultira pozitivnijim stavovima (Lassig, 2009; Gaeke & Gross, 2008), ali i obrnuto (McCoach, & Siegle, 2007). Istraživanje sprovedeno u našoj zemlji (Blanuša, Barzut, Krstić, & Hilčenko, 2021) govori u prilog tome da edukacija može da utiče na pozitivnije stavove prema darovitoj deci. Vaspitači zaposleni u predškolskim

ustanovama su u odnosu na grupe studenata koje se školuju za poziv vaspitača i sportskog trenera, više vrednovali darovitu decu, ali isto tako prepoznavali potrebu ove dece sa dodatnom podrškom. S druge strane, kada je reč o proceni vrednosti određenih programa za školovanje darovitih, stavovi stručnjaka iz Srbije nisu u skladu sa saznanjima iz oblasti koje govore o efikasnosti konkretnih programa (Barzut & Blanuša, 2015). S obzirom na to da su stručnjaci u pomenutom istraživanju procenili svoje praktično i teorijsko znanje kao nedovoljno, ostaje nejasno da li biranje konkretne intervencije kao one koja bi trebalo da bude najefikasnija (npr. inkluzija) odražava nepoznavanje nalaza o većoj efikasnosti drugih intervencija (više u: Blanuša & Barzut, 2020) ili u stvari govori o stavovima nastavnika o darovitoj deci, njihovim dobrim i lošim stranama koje se u određenom okruženju mogu dodatno razvijati.

Čini se da je odnos stavova i znanja nastavnika dvosmeran, pa je očekivano da sa porastom znanja dođe do umanjivanja ili potpunog nestanka nekih predrasuda u vezi sa darovitom decom. Isto tako, stavovi (naročito implicitni) mogu da utiču na to da li će se, i u kojoj meri, nastavnici dodatno edukovati i da li će pratiti nova saznanja iz oblasti.

Jedna struja istraživanja, oslonjena na tradiciju i instrumente koje je kreirao Ganje (Gagné & Nadeau, 1991), ispituje eksplicitne stavove prema darovitim i školovanju darovitih. Nasuprot njima, neki istraživači (Geake & Gross, 2008) pokušavaju da mere implicitne stavove o darovitosti. Za razliku od eksplicitnih stavova, u odnosu na koje ispitanici često daju socijalno poželjne odgovore, odnosno odgovaraju kako misle da se od njih očekuje, implicitni stavovi se smatraju nesvesnim, stabilnijim, te pouzdanijim, jer je ispitanicima teže da pretpostave šta bi bili poželjni odgovori u tom slučaju (Strack & Deutsch, 2004). Nesumnjivo je da su informacije dobijene na oba načina bitne i korisne za kreiranje kako programa za darovite, tako i dodatne edukacije za stručnjake koji rade sa decom.

Želeći da ispitamo uticaj formalnog obrazovanja na stavove prema darovitoj deci na predškolskom uzrastu sprovedli smo istraživanje koje je obuhvatilo studente vaspitače, studente koji se školuju za trenere i vaspitače koji rade u predškolskim ustanovama. Merili smo i eksplicitne stavove prema darovitima (Blanuša et al., 2021), ali i implicitne stavove koji su tema ovog rada.

Metod

U istraživanju je učestvovao 151 ispitanik, 109 ženskog i 42 muškog pola, prosečnog uzrasta 25,78 godina. Tri grupe ispitanika su učestvovala u istraživanju. Prvu grupu predstavljali su studenti prve godine studija na

smeru Strukovni trener u sportu (51 ispitanik), drugu – studenti prve godine studija na smeru Strukovni vaspitač predškolske dece (67 ispitanika). Treća grupa ispitanika sastojala se od vaspitača zaposlenih u predškolskim ustanovama u Subotici (33 ispitanika). Detaljan opis starosne i polne strukture uzorka nalazi se u Tabeli 1.

Tabela 1. Polna i uzrasna struktura uzorka

	N	Pol		Uzrast				
		Muški	Ženski	Min.	Max.	M	S.D.	
Iskustvo u radu sa darovitima	Sa iskustvom	33	1	32	25	57	41.33	9.51
	Bez iskustva	67	5	62	17	57	22.42	7.89
	Kontrolna grupa	51	36	15	18	41	20.76	5.2
	Ukupno	151	42	109	17	57	25.78	10.95

(Izvor: Autori)

Ovako odabran uzorak imao je za cilj da predstavi različite nivoe iskustva i znanja o darovitim učenicima. Vaspitači zaposleni u predškolskoj ustanovi predstavljaju grupu od koje se očekuje da ima značajno iskustvo iz prakse sa darovitim učenicima. Studenti koji se obrazuju za profil vaspitača još uvek nemaju iskustvo u radu sa darovitim učenicima, ali se pretpostavlja da imaju određena predznanja ili pretpostavke o ovoj temi, budući da se obrazuju za profesiju vaspitača. Studenti koji se obrazuju za profil trenera u sportu mogu se smatrati kontrolnom grupom u ovom istraživanju, jer se ne očekuje da imaju interesovanja za vaspitanje dece, pa ni one darovite.

Jedan deo istraživanja odvijao se tokom zimskog semestra 2017, 2018. i 2019. godine na Visokoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera u Subotici. Tokom trajanja kursa iz Opšte psihologije, ispitanici prve godine studija smerova Strukovni vaspitač i Strukovni trener u sportu, popunjavali su upitnik. Drugi deo istraživanja odvijao se tokom proleća 2018. godine u različitim objektima predškolske ustanove „Naša radost“ u Subotici, kada su vaspitači zaposleni u predškolskoj ustanovi popunjavali upitnik.

Upitnik implicitnih stavova prema darovitima (Geake & Gross, 2008) namenjen je merenju stavova prema sposobnosti i socijalnim veštinama darovite dece. Sastoji se od 20 tvrdnji/stavova o darovitima, a zadatak ispitanika je bio da procene svaku tvrdnju na skalama od -3 do 3 semantičkog diferencijala. Procena svakog stava se vrši na pet dimenzija: loš – dobar, neprivlačan – privlačan, nepošten – pošten, slab – jak i bezvredan – vredan. Autori ovog rada preveli su upitnik na srpski jezik uz dozvolu autora skale.

Originalno rešenje pretpostavlja postojanje tri faktora. Prvi faktor, *Kognitivna superiornost darovitih*, ukazuje na izražene kognitivne i intelektualne karakteristike darovite dece (npr. „Darovita deca bolje shvataju“, „Darovita deca su dominantna u diskusijama“, „Darovita deca mogu da uoče originalne odnose među idejama“). Drugi faktor, *Socijalna neprilagođenost*, ukazuje na pretpostavku o nemogućnosti darovite dece da se prilagode socijalnom okruženju (stavke „Darovita deca ne poštuju autoritet“, „Darovitu decu drugi doživljavaju kao elitiste, superiorne ili previše kritične“, „Darovita deca ne vode računa o tome da li će povrediti nečija osećanja“). Treći faktor, *Antisocijalno liderstvo*, ukazuje na stav ispitanika o tome da daroviti nemaju potencijal da budu vođe društva (negativno zasićenje na stavkama, npr. „Darovita deca lako sklapaju prijateljstva“, „Darovita deca imaju istančan smisao za humor“, „Darovita deca bi bili dobri nastavnici“).

Iako autori originalnog upitnika navode da svih pet skala semantičkog diferencijala pokazuju identičnu faktorsku strukturu te se mogu kombinovano tretirati, faktorska struktura upitnika na našim podacima pokazala je opravdanost odvojenog tretiranja svake skale semantičkog diferencijala. Za potrebe ove analize odabrali smo dve najreprezentativnije skale: loš – dobar i nepošten – pošten.

Skala loš – dobar pokazala je strukturu vrlo sličnu onoj navedenoj u originalnom upitniku. Koristeći oblimin faktorsku analizu sa tri predložena faktora, *Kognitivna superiornost darovitih* se izdvojila kao najviše zasićen faktor (koji objašnjava 25.9% varijanse, obuhvata 8 ajtema, pouzdanosti $\alpha = .77$), kao drugi, *Socijalna neprilagođenost* (10,41% varijanse, 5 ajtema, $\alpha = .67$)

i *Antisocijalno liderstvo* (7.68% varijanse, 6 ajtema, $\alpha = .73$). Skala *Antisocijalno liderstvo* je za potrebe našeg istraživanja bila formulisana u suprotnom smeru, kao *Socijalno liderstvo*.

Kada je u pitanju faktorska struktura skale nepošten – pošten, sa tri predložena faktora izdvajaju se ista rešenja kao u originalnom upitniku, ali se faktor *Socijalno liderstvo* nameće kao najviše zasićen (27.25% varijanse, 4 ajtema, $\alpha = .69$) i pozitivno formulisano, za razliku od originalnog rešenja autora. Potom sledi *Socijalna neprilagođenost* (9.43% varijanse, 6 ajtema, $\alpha = .75$) i *Kognitivna superiornost darovitih* (7.88% varijanse, 6 ajtema, $\alpha = .71$).

Faktorska opterećenja i proporcija objašnjene varijanse svakog faktora na odabranim skalama *dobar* i *pošten* prikazane su u Tabeli 2. Na osnovu predloženih faktorskih

rešenja izračunati su prosečni skorovi odabranih ajtema na sva tri faktora, a kretali su se u opsegu od -3 do 3. Pozitivan skor na *Kognitivnoj superiornosti darovitih* ukazivao je na mišljenje da su daroviti kognitivno nadmoćni, a negativan skor da su daroviti kognitivno inferiorni. Pozitivan skor na *Socijalnoj neprilagođenosti* predstavljao je mišljenje ispitanika da su daroviti socijalno neprilagođeni, dok je negativan skor označavao mišljenje da su daroviti dobro prilagođeni u društvu. Za razliku od originalnog rešenja autora, stavka koja je upućivala na antisocijalno liderstvo kod autora u našem uzorku je definisana pozitivno, kao *Socijalno liderstvo*. Pozitivan skor na *Socijalnom liderstvu* ukazivao je na to da ispitanici vide darovite kao socijalne lidere, dok je negativan skor ukazivao da darovite ne vide kao lidere društva.

Tabela 2. Faktorska opterećenja i proporcija objašnjene varijanse stavki

	Dobar				Pošten			
	KSD	SN	SL	R ²	KSD	SN	SL	R ²
5. Darovita deca su bistrija od većine odraslih.	.66			.45				.39
16. Darovita deca mogu pamtititi mnogo podataka.	.66			.52			.58	.50
2. Darovita deca se precizno izražavaju.	.63			.48	.37			.40
7. Darovita deca misle kreativno.	.63			.52				.42
10. Darovita deca mogu da uoče originalne odnose među idejama.	.53			.36	.34			.30
3. Darovita deca su dominantna u diskusijama.	.46			.26	.42			.51
1. Darovita deca bolje shvataju.	.42			.52	.49			.51
4. Darovita deca imaju neobična interesovanja.	.37			.27				.39
14. Darovita deca ne vode računa o tome da li će povrediti nečija osećanja.		.70		.58		.52		.56
9. Darovitu decu drugi doživljavaju kao elitiste, superiorne ili previše kritične.		.65		.49		.36		.32
6. Darovita deca ne poštuju autoritet.		.55		.32		.62		.47
19. Darovita deca su rođene vođe.		.55		.54		.39		.57
18. Darovita deca imaju visoka očekivanja od drugih.		.42		.39		.47		.54
12. Darovita deca zaslužuju poseban tretman od strane društva u celini.			-.07	.23	.37			.35
17. Darovita deca su suzdržana u društvu.			-.19	.13		.30		.37
20. Darovita deca bi bila dobri nastavnici.			-.30	.50			.55	.38
8. Darovita deca lako sklapaju prijateljstva.			-.34	.57			.53	.61
11. Darovita deca dobro prepoznaju tuđa osećanja.			-.46	.60				.43
13. Darovita deca imaju istančan smisao za humor.			-.58	.63			.51	.54
15. Darovita deca mogu da uoče višestruke odnose među idejama.				.44	.21			.33

Napomena: KSD – Kognitivna superiornost darovitih, SN – Socijalna neprilagođenost, SL – Socijalno liderstvo, R² – proporcija objašnjene varijanse ajtema

(Izvor: Autori)

Rezultati istraživanja

Primenjena je analiza varijanse za ponovljena merenja na skalama *dobar* i *pošten* semantičkog diferencijala. Ove dve skale tretirane su kao ponovljena merenja u analizi, čineći tako faktor *Skala*. Kao nezavisna varijabla korišćeno je *Iskustvo u radu sa darovitima* na tri nivoa: grupa sa iskustvom (zaposleni-vaspitač), grupa

bez iskustva (studenti-vaspitači) i kontrolna grupa (studenti-treneri, koji nemaju iskustvo niti se obrazuju u oblasti vaspitanja dece). Za svaku varijablu implicitnih stavova (*Kognitivna superiornost darovitih*, *Socijalna neprilagođenost* i *Socijalno liderstvo*) rađena je zasebna analiza varijanse.

Tabela 3. Deskriptivni pokazatelji (aritmetička sredina i standardna devijacija) stavova prema darovitima na dve skale semantičkog diferencijala (*dobar* i *pošten*) u odnosu na iskustvo u radu sa darovitima

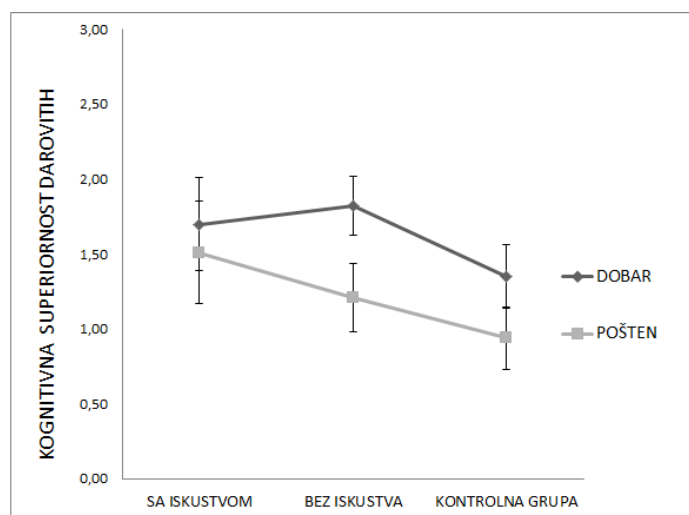
	N	Kognitivna superiornost darovitih				Socijalna neprilagođenost				Socijalno liderstvo			
		dobar		pošten		dobar		pošten		dobar		pošten	
Iskustvo		M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.
Sa iskustvom	33	1.70	.87	1.51	.96	.53	1.22	.54	1.18	.63	.91	.98	.95
Bez iskustva	67	1.82	.81	1.21	.94	.08	1.23	.04	1.05	.94	1.08	1.21	1.07
Kontrolna grupa	51	1,35	,76	,94	.75	.24	.95	.21	.96	.43	1.08	.86	1.10
Ukupno	151	1.64	.83	1.18	.91	.23	1.14	.21	1.06	.70	1.06	1.04	1.06

(Izvor: Autori)

Kognitivna superiornost darovitih

Rezultati analize varijanse za ponovljena merenja pokazali su značajan glavni efekat *Iskustva u radu sa*

darovitima ($F(2,148) = 4.97, p < .01$), značajan glavni efekat *Skale* ($F(1, 148) = 36.91, p < .001$), i značajnu interakciju *skala x iskustvo* ($F(2,148) = 3.33, p < .05$). Interakcija je prikazana na Slici 1.

Slika 1. Razlike u stavu o kognitivnoj superiornosti darovitih u odnosu na iskustvo u radu sa darovitima i vrstu pitanja/skale (napomena: vertikalne linije označavaju 95% intervale poverenja)
(Izvor: Autori)

Efekat *Iskustva* ukazuje na to da nivo informisanosti i ekspertize utiče na stav o kognitivnim sposobnostima darovitih. Grupa bez iskustva (studenti-vaspitači) pokazala je najpozitivniji stav ($M = 1.52, S.D. = .88$), potom grupa sa iskustvom (vaspitači-zaposleni; $M = 1.6, S.D. = .92$), dok se najniži skorovi dobijaju u kontrolnoj grupi (M

$= 1.14, S.D. = .75$). Šefeov posthoc test pokazao je da se grupe sa i bez iskustva ne razlikuju međusobno, ali se obe razlikuju značajno od kontrolne grupe. Svi dobijeni skorovi nalaze se u grupi umereno pozitivnih.

Značajan efekat faktora *Skale* ukazuje na to da ispitanici drugačije odgovaraju u zavisnosti od pitanja o stavu o

kognitivnim karakteristikama darovitih, kao dobrom ili poštenom. Stav o kognitivnoj superiornosti darovitih je procenjen više kao dobar ($M = 1.64$, $S.D. = .83$), nego kao pravedan ($M = 1.84$, $S.D. = .91$).

Značajna interakcija faktora *Skala x iskustvo* pokazuje da se grupe sa različitim iskustvima drugačije ponašaju u zavisnosti od pitanja o tome da li je stav dobar ili da li je stav pošten. Grupa bez iskustva, kao i kontrolna grupa, procenjuje stav o kognitivnoj superiornosti darovitih kao više dobar nego kao pošten, dok kod grupe sa iskustvom nema razlike. (Deskriptivni pokazatelji po grupama nalaze se u Tabeli 3).

Socijalna neprilagođenost

Kada se ispituju razlike u stavu o socijalnoj neprilagođenosti darovitih, rezultati nisu pokazali razlike u odnosu na *iskustvo*, niti razlike između skala dobro i pošteno. Ovakav rezultat ukazuje na to da količina iskustva ne utiče na to da li će ispitanici darovite oceniti kao socijalno neprilagođene. Stav svih ispitivanih grupa je relativno neutralan, ka blago negativnom stavu, odnosno sve ispitivane grupe ih smatraju blago neprilagođenima ($M = .22$, $S.D. = 1.1$). Takođe, procenjuju da je ovakav stav jednako dobar i pošten. Detaljan deskriptivni opis u odnosu na iskustvo i skalu dat je u Tabeli 3.

Socijalno liderstvo

Kada je u pitanju stav da daroviti mogu biti lideri u društvu, rezultati analize varijanse za ponovljena merenja pokazali su postojanje značajnog glavnog efekta *Skale* ($F(1,148) = 25.74$, $p < .001$), dok uticaj *Iskustva* i interakcija iskustva i skale nisu bile značajne.

Sve grupe pokazale su umereno pozitivan stav o darovitima kao socijalnim liderima, nezavisno od iskustva (pojedinačni pokazatelji nalaze se u Tabeli 3). Jedine razlike javile su se u zavisnosti od toga da li su ispitanici procenjivali stav kao dobar ili pošten, pri čemu se dobija da je stav o darovitima kao liderima društva više pošten ($M = 1.04$, $S.D. = 1.06$) nego dobar ($M = .7$, $S.D. = 1.06$).

Diskusija

Istraživanje je imalo za cilj da utvrdi implicitne stavove vaspitača prema darovitoj deci. Ispitivani su stavovi o darovitoj deci kao intelektualno nadmoćnijoj, socijalno

neprilagođenoj i kao potencijalnim liderima društva. Korišćena su dva različita aspekta procene: koliko je neki stav dobar i koliko je pošten/pravedan.

Dalje, želeli smo da ispitamo kako iskustvo u pedagoškoj praksi utiče na razvijanje stavova o darovitima, zbog čega su, pored vaspitača zaposlenih u predškolskim ustanovama, dodatno ispitani i stavovi studenata koji se obrazuju za poziv vaspitača i koji su tek na početku karijere. Studenti drugačijeg obrazovnog profila (trener u sportu) učestvovali su kao kontrolna grupa u istraživanju.

Rezultati su pokazali da vaspitači vide darovite kao umereno intelektualno nadmoćne, ali i blago socijalno neprilagođene, i donekle ih prepoznaju kao potencijalne lidere društva. Isti podaci dobijeni su i za studente koji se obrazuju za poziv vaspitača i još nemaju praktičnog iskustva. Ovakvi rezultati delimično daju potvrdu tzv. disharmonične hipoteze po kojoj darovite odlikuje visoko intelektualno funkcionisanje i socijalna neprilagođenost (Baudson & Preckel, 2013; Preckel, Baudson, Krolak-Schwerdt, & Glock, 2015). U našem uzorku nije bila prisutna visoko procenjena diskrepanca između intelektualnog i socijalnog funkcionisanja. Prosečna vrednost od 0.22 (gde su maksimalne vrednosti -3 i +3) na skali socijalne neprilagođenosti ukazuje na to da ispitanici imaju ambivalentan, do blago negativan stav.

Pokazalo se važnim i to na koji način ćemo meriti implicitne stavove darovitih, kao i da li ćemo ispitivati da li je neki stav dobar ili pošten/pravedan. Ispitanici bez iskustva smatraju da je stav o darovitima, kao intelektualno nadmoćnima, više dobar nego pravedan, odnosno slažu se sa stavom, ali smatraju da nije sasvim pošteno izdvajati jednu grupu u odnosu na ostale. Kod vaspitača sa iskustvom nisu se javile ove razlike – oni smatraju da je jednako dobro i pošteno smatrati darovite superiornima. Ovo ukazuje na to da vaspitači visoko vrednuju darovitost i veštine po kojima se izdvajaju u odnosu na drugu decu. Ovakav nalaz dobijen je i u istraživanju gde su mereni eksplicitni stavovi o darovitima (Blanuša et al., 2021).

Razlike između dobrog i pravednog dobijaju se i kada se ispituje stav o darovitima kao potencijalnim liderima društva. Sve grupe ispitanika smatraju da je viđenje darovitih kao lidera više pravedno nego dobro. Drugim rečima, ispitanici procenjuju da je ispravno smatrati darovite vođama društva, iako se oni ne osećaju sasvim u skladu sa tim.

Kada je u pitanju stav o darovitima kao socijalno neprilagođenima, nisu se javile razlike. Ispitanici, bez

obzira na iskustvo, smatraju da je jednako dobro i pravedno smatrati darovite neprilagođenima. Ipak, bitno je podsetiti da odgovori na ovoj skali više sugerišu neutralan do blago negativnog stava.

Imajući sve to u vidu, može se zaključiti da, generalno posmatrano, ispitanici vide darovite kao kognitivno nadmoćne, iako smatraju da nije sasvim ispravno isticati ih u tolikoj meri; smatraju da daroviti zaslužuju da budu lideri društva, premda to doživljavaju kao više fer nego što oni sami osećaju da je tako. I, na kraju, smatraju darovite blago neprilagođenima ili su neutralni po tom pitanju. Čini se da iskustvo i profesionalno usmerenje nemaju naročitog efekta na stavove prema darovitoj deci. Jedini aspekt po kome se razlikovala grupa vaspitača od kontrolne je procena, odnosno vrednovanje, kognitivne superiornosti. Praktičan rad sa decom mogao bi da utiče na pozitivnije vrednovanje akademski darovite dece. Potencijalno objašnjenje moglo bi da bude da je za same vaspitače rad sa ovom decom lakši, jer npr. brže napreduju. Takođe, nekima bi mogao biti izvor zadovoljstva kreiranje dodatnih aktivnosti za darovito dete u grupi. Konačno, rad sa darovitim detetom mogao bi da bude podsetnik o jedinstvenosti svakog deteta što se neretko, posebno u većim grupama, zanemaruje – a što bi moglo biti osnova za lepši i kvalitetniji rad i sa drugom decom. Osim iskustva, čini se da i samo usmerenje predodređuje pozitivnije stavove prema darovitoj deci, jer su i studenti-vaspitači, takođe, visoko vrednovali intelektualnu komponentu darovitosti. Na kraju, imajući u vidu nalaze koji govore da bi pohađanje dodatnih programa i edukacije (Gaeke & Gross, 2008) moglo da utiče na stvaranje pozitivnijih stavova prema darovitoj deci i, između ostalog, proceni njihove socijalne prilagođenosti, čini se da je i dalje potrebno raditi na dodatnim, specijalizovanim programima obuke koje bi budući vaspitači pohađali tokom studija i nakon njihovog završetka.

Buduća istraživanja trebalo bi da se detaljnije posvete aspektu socijalne neprilagođenosti. Da li ocena socijalne neprilagođenosti odgovara realnom stanju ili je samo odraz naših nesvesnih predrasuda i njima oblikovanih očekivanja? U slučaju da darovita deca zaista imaju određene probleme, neophodno je, nakon identifikacije, ponuditi sistem podrške koji bi im omogućio nesmetan razvoj i funkcionisanje. Prethodna istraživanja sugerišu da bi nastavnici mogli da imaju bitnu ulogu u ovom zadatku. Naime, utvrđeno je da učitelji prepoznaju potrebe darovitih učenika, svesni su potrebne podrške i društvene vrednosti darovitih (Krijan, Jurčec, & Borić,

2015). Dodatno, čini se da skale *dobro* i *pravedno* mere različite aspekte stavova (emocionalno nasuprot kognitivnom), što bi valjalo dodatno ispitati.

Na kraju, bitno je istaći, da su u našem istraživanju ispitanici bili vaspitači koji trenutno rade ili će u budućnosti raditi sa decom predškolskog uzrasta, za razliku od većine drugih istraživanja gde su ispitanici stavovi nastavnika u osnovnoj i srednjoj školi. S obzirom na to da su upravo vaspitači oni koji predstavljaju prvi susret deteta sa institucionalnim obrazovanjem i vaspitanjem, važno je proveriti sa kakvim stavovima pristupaju deci. Čini se da na predškolskom uzrastu ne dolazi do pojave negativnih stavova prema darovitoj deci. Ostaje nejasno da li možda vaspitači dobijaju adekvatnije obrazovanje u odnosu na nastavnike koji rade sa starijim uzrastima dece, koje povećava njihovu osetljivost na dečije potrebe, ili na tom uzrastu još nisu toliko primetna odstupanja u nekim drugim oblastima van akademskog domena (npr. socijalno i emocionalno reagovanje i funkcionisanje u grupi), koja predstavljaju okosnicu negativnih stavova prema darovitim. Na kraju, postoji mogućnost da vaspitači generalno manje posvećuju pažnju detekciji individualnih razlika na predškolskom uzrastu. U prilog tome govori istraživanje sprovedeno u našoj zemlji (Blanuša, Rodić, & Knežević, 2019) koje je pokazalo da vaspitači nisu naročito uspešni u detektovanju akademski darovite dece, odnosno dece sa natprosečnom inteligencijom.

Zaključak

Rezultati ovog istraživanja obezbedili su delimičnu potvrdu disharmonične hipoteze koja pretpostavlja intelektualnu nadarenost praćenu određenim socijalnim problemima. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da su stavovi prema darovitim u umereno pozitivni (osim aspekta socijalne prilagođenosti koji je neutralan ili blago negativan). Dalje, iskustvo se nije pokazalo kao presudan faktor, možda baš zato što su stavovi svih grupa umereno pozitivni. Izgleda da bi usmerenje i iskustvo mogli da utiču na to da se kognitivni aspekt darovitosti još više vrednuje.

Iako se darovita deca procenjuju kao blago socijalno neprilagođena, nema potvrde da to podrazumeva i nepravedan tretman od strane vaspitača. Postoji mogućnost da vaspitači socijalnu neprilagođenost prihvataju kao „cenu genijalnosti“. Ipak, u tom slučaju bi mogli izostati naponi vaspitača da radi na razvijanju

nedostajućih socijalnih veština kod dece, koje bi mogle rezultirati u boljoj adaptiranosti. Zbog toga je neophodno razvijati pozitivne stavove vaspitača i drugih praktičara, budući da njihovi stavovi utiču na odnos prema darovitima i odabir konkretnog programa podrške.

IZJAVA

Autorke su svojim izjavama potvrdile nepostojanje bilo kakvog sukoba interesa.

LITERATURA

- Barzut, V., & Blanuša, J. (2015). Pristupi obrazovanju darovitih učenika i procena trenutnog stanja kroz stavove stručnjaka. *Pedagogija*, 70(1), 73–83.
- Barzut, V., & Blanuša, J. (2020). Approaches to Education of Gifted Students in the Republic of Serbia. In S. Hilčenko (ed.) (2020). *Thematic Collected Papers from the 11. International Interdisciplinary Scientific Conference: "Horizons" 2020* (pp. 118–124). Subotica: College of Vocational Studies, Subotica Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers.
- Baudson, T. G., & Preckel, F. (2013). Teachers' implicit personality theories about the gifted. *School Psychology Quarterly*, 28, 37–46. doi:10.1037/spq0000011
- Bégin, J., & Gagné, F. (1994). Predictors of attitudes toward gifted education: A review of the literature and a blueprint for future research. *Journal for the Education of the Gifted*, 17(2), 161–179.
- Blanuša, J., & Barzut, V. (2020). Education of Gifted Children: The Review of Different Approaches and Interventions. In S. Hilčenko (ed.) (2020). *Collected Papers from the 11. International Interdisciplinary Scientific Conference: "Horizons" 2020* (pp. 111–117). Subotica: College of Vocational Studies, Subotica Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers.
- Blanuša, J., Barzut, V., Krstić, D., & Hilčenko, S. (2021). Effects Of Preschool Teachers' Training And Practice On The Attitudes Toward Giftedness. Retrieved from psyarxiv.com/9u7ey.
- Blanuša, J., Rodić, N., & Knežević, J. (2019). *Efficacy of preschool teachers in detecting intellectually gifted children*. Paper presented at the 25. Scientific conference Empirical Studies in Psychology, March 29th – 31st, Belgrade, Serbia. *Book of abstracts* (pp. 63–63).
- Carrington, N. G., & Bailey, S. B. (2000). How do preservice teachers view gifted students? Evidence from a NSW study. *Australasian Journal of Gifted Education*, 9(1), 18–22.
- Colangelo, N., Assouline, S. G., & Gross, M. U. (2004). *A Nation Deceived: How Schools Hold Back America's Brightest Students*. The Templeton National Report on Acceleration. Volume 2. Iowa City, Iowa, Connie Belin & Jacqueline N. Blank International Center for Gifted Education and Talent Development, University of Iowa.
- Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gagné, F., & Nadeau, L. (1991). *Opinions about the gifted and their education*. Montréal: GIREDT Center, Université du Québec à Montréal.
- Geake, J. G., & Gross, M. U. (2008). Teachers' negative affect toward academically gifted students: An evolutionary psychological study. *Gifted Child Quarterly*, 52(3), 217–231.
- Krijan, I., Jurčec, L., & Borić, E. (2015). Attitudes of Primary School Teachers toward Gifted Students. *Croatian Journal of Education*, 17(3), 681–724.
- Lassig, C. (2009). Teachers' attitudes towards the gifted: The importance of professional development and school culture. *Australasian Journal of Gifted Education*, 18(2), 32–42.
- Lee, S. Y., Cramond, B., & Lee, J. (2004). Korean teachers' attitudes toward academic brilliance. *Gifted Child Quarterly*, 48(1), 42–53.
- McCoach, D. B., & Siegle, D. (2007). What predicts teachers' attitudes toward the gifted? *Gifted child quarterly*, 51(3), 246–254.
- Preckel, F., Baudson, T. G., Krolak-Schwerdt, S., & Glock, S. (2015). Gifted and maladjusted? Implicit attitudes and automatic associations related to gifted children. *American Educational Research Journal*, 52(6), 1160–1184.
- Strack, F., & Deutsch, R. (2004). Reflective and impulsive determinants of social behavior. *Personality and social psychology review*, 8(3), 220–247.

Datum prijave: 16.10.2020.

Datum prihvatanja: 03.01.2021.

Kontakt

Vesna Barzut, Fakultet za sport i turizam,
Novi Sad, Radnička 30a
E-mail: vesna.barzut@tims.edu.rs

Jelena Blanuša, Visoka škola strukovnih studija za
obrazovanje vaspitača i trenera,
Subotica, Banijska 67
E-mail: jelena.blanusa@gmail.com

Dijana Krstić, Visoka škola strukovnih studija za
obrazovanje vaspitača i trenera,
Subotica, Banijska 67
E-mail: dijanakrstic@vsovsu.rs